

УДК [368.914:005.941] (477)

Ачкасова С. А.
Малишко Є. О.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ФІНАНСОВИХ КОНСУЛЬТАНТІВ

Анотація. У статті побудовано ієрархічну модель, яка дозволила структурувати проблеми пенсійного страхування, встановити взаємозв'язок між ними та визначити послідовність їх вирішення.

Ключові слова: реформа, пенсійне страхування, фінансові консультанти.

Вступ. Вже сьогодні відчутні результати реформ у системі соціального страхування, зокрема прийняття Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [17] від 08.07.2010 р. № 2464-VI для поліпшення адміністрування пенсійної системи.

Відповідно до Концепції подальшого проведення пенсійної реформи, затвердженою Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. №1224-р. [8] необхідним є ефективне та системне реформування пенсійної системи України, спрямоване на забезпечення рівня життя людей похилого віку та інших людей які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам. Реалізація даної Концепції передбачається у два етапи: протягом 2010-2013 роки та 2014-2017 роки – передбачається завершити підготовку до запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи та її поетапне запровадження.

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», від 02.06.2010 року Комітету з економічних реформ при Президентові України передбачається реформа системи пенсійного страхування з метою посилення соціального захисту осіб, які втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи на засадах збалансованості інтересів пенсіонерів та громадян, які працюють [18]. Однак, реформи стосуються загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, залишаючи поза увагою недержавне пенсійне страхування, оскільки існуючі проблеми гальмують ефективне проведення пенсійної реформи в Україні на відміну від інших країн, які вже відчувають переваги пенсійної реформи, наприклад, Польща.

Саме тому, необхідним є розгляд питань реформування існуючої системи недержавного пенсійного страхування та пошук дієвих інструментів забезпечення стабільного та надійного джерела пенсійних коштів.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування доцільності реформування системи недержавного пенсійного страхування та визначення ролі фінансових консультантів.

Для досягнення означеної мети необхідно виконати наступні завдання:

провести теоретичний аналіз існуючих проблем системи пенсійного страхування;

побудувати ієрархічну модель проблем, розв'язання яких має позитивно сказатися на розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні;

визначити роль фінансових консультантів у покращенні обізнаності та інформованості в питаннях пенсійного забезпечення.

Результати. Реформування пенсійної системи означає глибокі зміни, або навіть заміну старої системи на нову. Глибокі реформи (що означає зміну правил на майбутнє) можуть бути менш небезпечними для урядів, ніж раціоналізація (тобто корегування правил на даний момент, такі як зменшення соціальної спрямованості пенсійної системи) [3]. Тобто, поряд з підходом реформування, доцільно розглянути можливості раціоналізації існуючої системи.

Пенсійна реформа передбачає втілення поряд із державним пенсійним забезпеченням системи недержавного пенсійного страхування. Необхідність реформування пенсійної системи країни та запровадження накопичувальних методів пенсійного забезпечення обумовлена рядом причин, серед яких найбільш важливими є низький рівень пенсійного забезпечення фізичних осіб та невідповідність отримуваної пенсії тому заробітку, що його отримували фізичні особи до виходу на пенсію.

Пенсійні кошти, акумульовані накопичувальною пенсійною системою, є потужним інвестиційним ресурсом для економіки країни, тому розвиток вказаної системи необхідно розглядати не лише з точки зору забезпечення у старості, однак й з точки зору можливості оздоровлення певних секторів економіки за рахунок сформованих фінансових ресурсів [13].

Метою пенсійної реформи в Україні є часткове перенесення навантаження пенсійного забезпечення з розподільчої солідарної системи на накопичувальну систему. Слід зазначити, що недосконалість державного регулювання пенсійної системи вимагає пошуку нових шляхів, спрямованих на її удосконалення та реформування [22]. Це можливо через недержавні пенсійні фонди, компанії зі страхування життя, банківські пенсійні вклади. Розбудова системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні почалася з 2004 року з прийняття Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. № 1057-IV [18]. Подальше реформування здійснюється в рамках прийнятої Концепції подальшого проведення пенсійної реформи та Програми економічних реформ на 2010-2014 «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Зазначені документи характеризують завдання, реалізація який спрямована на подальше реформування існуючої системи.

Використання індивідуальних пенсійних рахунків зазвичай вважається частиною методу використання фінансових ринків для реформування пенсійних систем. Доцільним є розгляд досвіду пенсійних реформ інших країн, зокрема, у цьому аспекті часто наводиться приклад Чилі. Все більше країн використовує цей приклад, щоб перейняти спроби реформування пенсійної системи. Приклади інших країн, зокрема Швеції і Польщі свідчать про спробу реформування пенсійної системи без використання фінансових ринків, зокрема використання індивідуальних рахунків, для яких не потрібні фінансові ринки.

Крім того, пенсійна реформа, запроваджена в Польщі, фокусується на обов'язковій частині системи, додаткові добровільні схеми є дуже важливими для нової системи, але навіть якщо вони добре розроблені, вони не вирішують проблеми відсутності фінансової стабільності обов'язкової системи [3].

Реформування обов'язкової складової пенсійного страхування залишає поза увагою існуючі проблеми у сфері недержавне пенсійне страхування.

Відповідно до резолюції Всеукраїнського форуму «Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультантів», який проводився 09.05.2011 року актуальними питаннями були [20]:

проведення ефективної державної політики, спрямованої на проведення пенсійної реформи на умовах транспарентності, відкритості та вільної конкуренції між банками, компаніями зі страхування життя та недержавними пенсійними фондами у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

розвиток фінансової культури громадян та підвищення їх фінансової грамотності через системне інформування населення про стан та перспективи розвитку ринків фінансових послуг, переваги отримання фінансових послуг та наявні ризики, що існують на цих ринках.

У 2011 році при підтримці Європейської федерації фінансових експертів «Green Capital», Ліги страхових організацій України було проведено Другий Всеукраїнський форум «Пенсійна реформа: роль фінансових консультантів» [14]. У резолюції цього форуму вказана ініціатива по забезпеченню правової основи і організаційній підтримці у створенні національної системи навчання і сертифікації провайдерів допоміжної діяльності у сфері страхування і пенсійного забезпечення (страхових агентів, фінансових консультантів) через ухвалення окремого закону України «Про страхових посередників» при створенні робочої групи при Комітеті Верховної Ради України з питань фінансів, банківської діяльності, податкової і митної політики.

Використання пенсійних внесків є доцільним при розвинутих фондових ринках, оскільки інвестування в акції компаній чи інші фінансові інструменти дозволить отримати внески, збільшені на відсоток, отриманий на фінансових ринках. В Україні фондовий ринок поки що недостатньо розвинений для надання широкого вибору інструментів для забезпечення отримання інвестиційного доходу.

Недержавні пенсійні фонди в середньому заробили для своїх вкладників 17%, тоді як компанії по страхуванню життя - 16% (по десятирічним продуктах). Це вище інфляції, однак на фоні ставок по банківським рахункам для пенсіонерів (в середньому 20% річних) така прибутковість виглядає скромно [24]. Крім того до загроз недержавного пенсійного забезпечення можна віднести відсутність гарантованої доходності, низьку ліквідність українського фондового ринку, відсутність достатнього об'єму якісних активів, що відповідають нормативним вимогам, відсутність доступу до ліквідних ринків (інвестування закордон), недовіра, економічна криза та нестабільність економіки [2].

Крім того, рівень довіри до недержавних пенсійних фондів та страховим компаніям складає 9% та 15 % відповідно, а 45 % населення у цілому знайомі з

програмами пенсійного страхування. Крім того, не більше 15 % крупних та середніх підприємств і не менше 1 % малих використовують недержавне пенсійне страхування співробітників у якості їх мотивації і як конкурентну перевагу на ринку праці [7].

Саме тому, при обґрунтуванні доцільності реформування системи недержавного пенсійного страхування слід розглянути існуючі проблеми, розв'язання яких має позитивно сказатися на розвитку пенсійного страхування в Україні. На основі логіки отримано множину елементів проблем, які мають такий зміст та умовне позначення: «1» – відсутність стабільного та надійного джерела пенсійних коштів та структурної основи недержавного пенсійного страхування; «2» – недовіра, низька обізнаність та інформованість в питаннях недержавного пенсійного страхування; «3» – недостатня розвиненість фондового ринку України для надання широкого вибору інструментів для забезпечення отримання інвестиційного доходу; «4» – відсутність гарантованої доходності та доступу до ліквідних ринків; «5» – нерівні конкурентні умови між недержавними пенсійними фондами, компаніями зі страхування життя, банками у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

Першочергову проблему у структурній залежності посідає відсутність стабільного та надійного джерела пенсійних коштів і структурної основи недержавного пенсійного страхування, яка у свою чергу веде до проблеми недовіри, низької обізнаності на інформативності в питаннях недержавного пенсійного страхування, яку автор [12] доводить з аналізу мотивації суб'єктів підприємництва з недержавного пенсійного забезпечення, де вказує, що учасники НПФ не мають достатньої інформації, аби оцінити ризики в діяльності НПФ та прийняти поінформоване інвестиційне рішення. З першої проблеми автори виділили ще три рівнозначні проблеми: нерівні конкурентні умови між недержавними пенсійними фондами, компаніями зі страхування життя, банками у сфері недержавного пенсійного забезпечення; відсутність гарантованої доходності та доступу до ліквідних ринків та недостатня розвиненість фондового ринку України для надання широкого вибору інструментів для забезпечення отримання інвестиційного доходу, що випливають з тверджень наступної низки авторів: Логвіновський В. [10], Залетов А.И. [7] та Джаман М.О. [6].

У результаті побудови множини елементів проблем, автори побудували ієрархічну модель проблем, розв'язання яких має позитивно сказатися на розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. Вирішення однієї проблеми покладе основу спрямовану на вирішення усієї ієрархії моделі проблем.

За допомогою методу ієрархій [11] отримано чотири рівні проблем, пов'язаних з процесом розвитку недержавного пенсійного страхування, які представлені на рис. 1.

Як видно з рис. 1 низька обізнаність і інформованість в питаннях пенсійного страхування потребує першочергового вирішення в процесі реформування (четвертий рівень моделі). Вирішення цієї ключової проблеми

позитивно позначиться на всій інформаційній моделі, що підтверджує необхідність її вирішення.

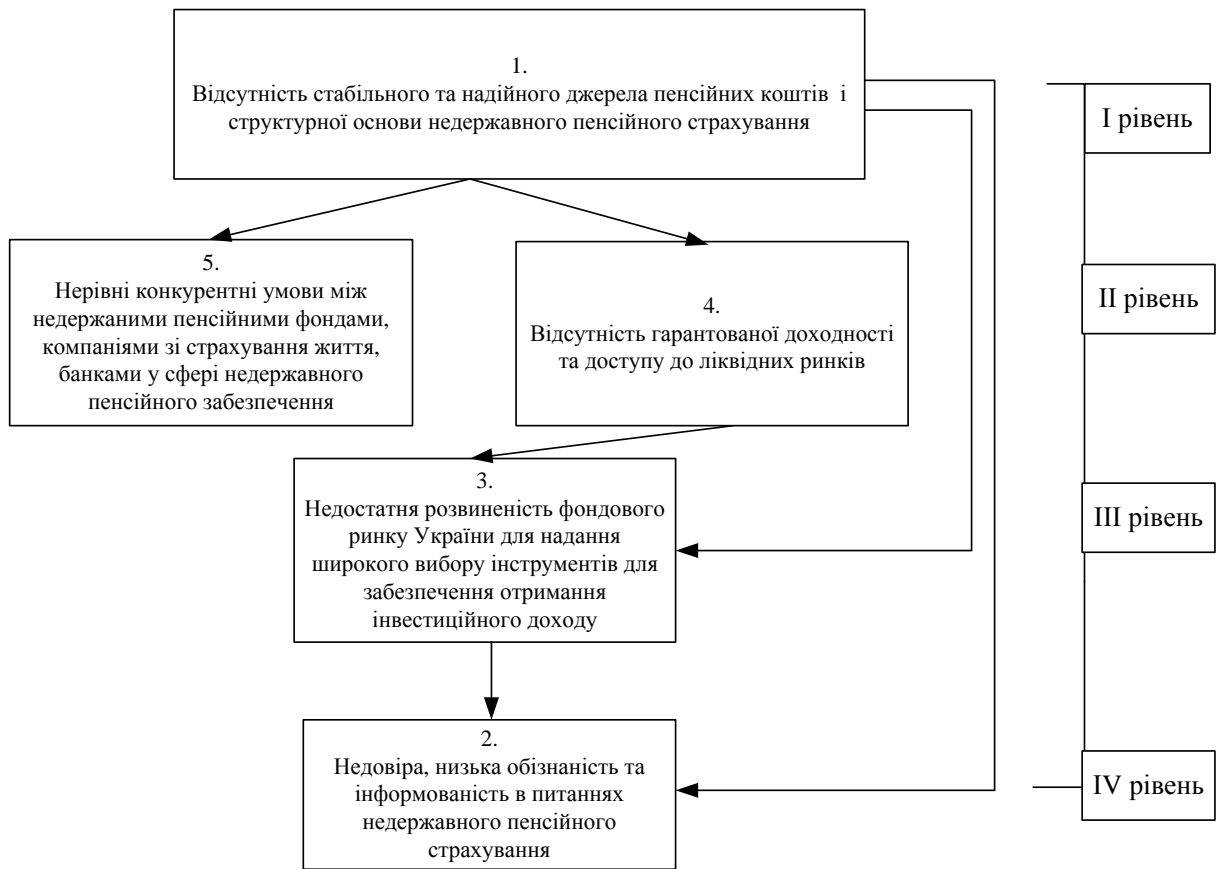

Рис. 1. Ієрархічна модель проблем, розв'язання яких має позитивно сказатися на розвитку недержавного пенсійного страхування

Оскільки споживачу фінансової послуги важко обґрунтувати критерії та показники вибору «найкращого» недержавного пенсійного фонду, наприклад, зробити вибір за показниками діяльності чи окремими найбільш інформативними показниками, визначити якісні показники (доступність отримання послуг), побудувати рейтинг чи використати вже існуючий рейтинг та ін. Важко визначитись з вибором компанії зі страхування життя чи надати перевагу банку [1].

Крім того споживачі фінансових послуг не мають достатньо необхідних знань про особливості надання фінансових послуг та не можуть оцінити рівень ризиків [24].

На жаль, без системної роботи інформаційно-консультанта програми недержавного пенсійного забезпечення складаються переважно без жодного розуміння соціальної відповідальності бізнесу. Розвиток інституту незалежних фінансових консультантів, оскільки для ефективного проведення пенсійної реформи необхідно близько 500 тис. консультантів, яких здатні підготувати страхові компанії. Майбутнє страхування за розвинутим ринком професійних страхових посередників – фінансових консультантів, агентів і брокерів [7].

Важливість страховиків обумовлена можливістю участі крім пенсійного страхування ще в інших соціальних програмах держави (ОМС, страхування від нещасного випадку). Саме тому особливої актуальності набувають положення законопроекту «Про фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя». Ці положення відповідають принципам, викладеним у Білій книзі щодо схем гарантування страхування (White paper on Insurance Schemes), виданої Європейською комісією у 2010 році, де наголошується на необхідності запровадження обов'язкової схеми гарантування виплат за договорами страхування. У разі настання неплатоспроможності страховика Фонд гарантує страхувальникам або вигодонабувачам відшкодування за договорами страхування життя, що передаються від неплатоспроможного до іншого страховика, укладеним після набуття чинності цим Законом [10].

Вирішення проблеми недостатньої розвиненості фондового ринку України для надання широкого вибору інструментів для забезпечення інвестиційного доходу (третій рівень моделі) дозволить створити умови отримання гарантованої доходності та отримання доступу до ліквідних ринків, (другий рівень моделі), що в свою чергу повинно позитивно відобразитись на збільшенню розміру додаткової пенсії та отримання стабільного джерела пенсійних коштів та створити структурні основи недержавного пенсійного страхування (перший рівень моделі). Таким чином, реформування системи повинно позитивно відобразитись на усуненні існуючих проблем, особливо на створенні рівних конкурентних умов між недержавними пенсійними фондами, компаніями зі страхування життя, банками.

Висновки. Побудовано ієрархічну модель проблем, розв'язання яких має позитивно сказатися на розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні на основі якої проведено структурування проблем, встановлено їх взаємозв'язок, визначено головні та другорядні та відображено послідовність, порядок їх вирішення. Визначено роль фінансових консультантів у покращенні обізнаності та інформованості в питаннях пенсійного забезпечення.

Література

1. Ачкасова С. А. Страхові компанії на ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення / С. А. Ачкасова // Управління розвитком. – Х. : ХНЕУ. – 2010. – №3(79). – С. 95–96.
2. Внукова Н. М. Організація недержавного пенсійного забезпечення : SWOT-аналіз та рекомендації для працівників вищої школи / Н. М. Внукова // Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – С. 46-48.
3. Гура М. Пенсійна реформа: виклик для України / За ред. М. Свенчіцькі, І. Чапко, А. Єрмошенко. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2008. – 68 с.
4. Дерев'яно А. Страховики проти дискримінації у недержавному пенсійному забезпеченні [Електронний ресурс] / А. Дерев'яно. – Режим доступу : <http://www.bplife.com.ua/view/ua>.
5. Державна підтримка страхового посередництва прискорить пенсійну

реформу - ЛСОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1003711>.

6. Джаман М. О. Реформування пенсійного забезпечення в Україні: сучасні проблеми, перспективи та заходи / М. О. Джаман, С. А. Веремій // Сучасний стан та перспективи розвитку фондового ринку України: Матеріали III Пленуму Співки економістів України та міжнародної науково-практичної конференції. – За загальною редакцією В. В. Оскольського. – Київ, 2010. – С.159–167.

7. Залетов А. Н. Пенсионная реформа в Украине : роль страховых компаний / А. Н. Залетов // Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – С. 41–45.

8. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. №1224-р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 81. – С. 47.

9. Єрмакович С. Пенсійна реформа в Україні продовжується. Попри все / С. Єрмакович // Україна – Бізнес Ревю. – 2009. – № 44–45. – С. 4.

10. Логвіновський В. Про фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя / В. Логвіновський // Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – С. 33-34.

11. Лямец В. И. Системный анализ: Вводный курс. / В. И. Лямец, А. Д. Тевяшев. – [2-е изд.]. – Х. : ХНУРЭ, 2004. – 448 с.

12. Малишко Є.О. Визначення пріоритетів недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва / Є.О. Малишко // Формування економічного портрета національної інфраструктури України: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти. Матеріали всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Київ, 20-21 січня 2012 р.). – Київ: у 2-ох частинах, «Київський економічний науковий центр», 2012. Ч.І. – С. 45-48.

13. Накопичувальну систему пенсійного страхування планується запровадити з 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1003581>.

14. Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – 50 с.

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Про затвердження Положення про провадження діяльності з адміністрування недержавного пенсійного фонду: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 20.07.2004р. № 1660 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.

17. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 61. – С. 13.

18. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р.

№1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

19. Програма економічних реформ на 2010-2014 «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : Комітет з економічних реформ при Президентіві України від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/files/0/9/-programa_reform.pdf.

20. Резолюція Всеукраїнського форуму «Пенсійна реформа в Україні: роль фінансових консультантів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.r-invest.com.ua/news/items/vseukrajinskij-forum-pensijna-reforma-v-ukrajini-rol-finansovix-konsultantiv.32.html>.

21. Ринок небанківських фінансових послуг України // Інформаційно-аналітичний довідник. – 2009. – С.23–26.

22. Тополенко Н. М. Державне регулювання розвитку систем пенсійного страхування в Україні : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з держав. управління : спец. 25.00.02 – механізм державного управління / Н. М. Тополенко. – Запоріжжя, 2007. – 23 с.

23. Третьякова Г. Компанії забезпечення життя на ринку недержавних пенсійних послуг [Електронний ресурс] / Г. Третьякова. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/001.htm.

24. Шапран В. Старість без ризику / В. Шапран, В. Духненко, Е. Ставер // Експерт. – №15 (255). – 2010. – С. 24–28.

25. Яременко Н. В. Страхіві посередники-головна продуктивна сила страхового ринку / Н. В. Яременко // Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів / Матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України. – С. 37–38.

Анотація. В статті побудовано ієрархічну модель, яка дозволила структурувати проблеми пенсійного страхування, встановити взаємозв'язок між ними і визначити послідовність їх рішення.

Ключевые слова: реформа, пенсійне страхування, фінансові консультанти.

Abstract. The hierarchical model that allowed structure the problem of pension insurance, establish the relationship between them and determine the sequence of their solution was built in the article.

Key words: reform, pension insurance, financial advisers.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2012 р.